

Dr. Varga József* – Sipiczki Zoltán**

**A HAZAI MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK
GAZDÁLKODÁSA, A BELSŐ FELHALMOZÁS,
A HITELEZÉS ÉS A TÁMOGATÁSI CSATORNA TÜKRÉBEN
2005 ÉS 2014 KÖZÖTT**

*THE MANAGEMENT OF HUNGARIAN AGRICULTURAL
ENTERPRISES IN THE LIGHT OF THE INTERNAL CAPITAL
FORMATION AND THE LENDING AND STATE AID CHANNELS
BETWEEN 2005 AND 2014*

ABSTRACT

The study analyzes the Hungarian agricultural businesses in a financial point of view, based on the Agricultural Research Institute's database. The analysis works with of the statistically closed 2005 – 2014 period.

The article presents the important characteristics of the database. Then it includes a financial analysis based on index numbers, where particularly the relations of the scale of the size, the equity, the debt- and aid channels are analyzed. Finally the factors affecting lending are determined based on an empirical analysis.

Efficiency improvement demands particularly high expenses in this sector. The article's basic idea is that in the agriculture there is a close correlation between the three channels of financing: equity raising, lending and aid. However, these sources of funding operate in a hierarchy system. In our point of view, a considered agricultural financing system, needs to focusing on lending channel. This channel can organize the structure of agricultural production based on economic considerations.

* Dr. habil Varga József tudományos dékánhelyettes, egyetemi docens, Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar – egyetemi docens Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar

** Sipiczki Zoltán gazdasági tanár Kaposvári Egyetem – Phd hallgató Pallas Athene Domus Scientiae alapítvány

AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT

SUPPORTED THROUGH THE NEW NATIONAL EXCELLENCE PROGRAM OF THE MINISTRY OF HUMAN CAPACITIES

1. Bevezetés

A kutatásban a mezőgazdasági vállalkozások eladósodottsági helyzetét részletezzük 2005-től 2014-ig. A mezőgazdaság sajátosságai így például a tőkeigényesség, más ágazatokhoz képest kisebb jövedelmezőség, lassúbb tőkemegtérülés miatt a kockázatosabb ágazatok közé tartozik¹. Az eladósodottság elemzése során különösen fontos figyelembe venni az agrárágazat szezonálisitását, illetve a gazdálkodási év és a naptári év eltérését. Számos agrárhitelezést folytató szakember véleménye szerint² a jelenlegi hazai hitelintézeti gyakorlat nem tolerálja a mezőgazdaság fenti sajátosságait. Az agrárvállalkozások év végi adatai általában nem tükrözik a mezőgazdasági vállalkozás jellemző értékeit, sokszor gazdálkodási szempontból rosszabbak, mint az év közbeni adatok, melyeket a jelenlegi számviteli és hitelezési gyakorlat csak igen ritkán vesz figyelembe, hiszen általában az év végi adatokkal dolgoznak. A növénytermesztés vetés-betakarítás, illetve beszerzés-értékesítés ciklusa jelentősen eltérhet az év során, melynek következtében különböző időpontokban eltérő véleményt lehet alkotni ugyanerről az agrárvállalkozásról. Pedig a mezőgazdaság hatékony pályára állításához - főleg a magyar földpiacon megjelenő külföldi versenytársakkal szemben felveendő versenyhez - elengedhetetlen az ágazat teljes körét, vagyis a különböző méretű üzemeket hitel-tőkével ellátni képes bankrendszer³.

2. Az agrárgazdasági tesztüzemi adatbázis

A cikkben szereplő adatbázis az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet által működtetett mezőgazdasági tesztüzemi hálózat információs rendszere.

A mintában minden egyes vállalkozáshoz egy súlyszám került hozzárendelésre, mely megmutatja, hogy az adott mintabeli vállalkozás hány vállalkozást reprezentál az alapsokaságban. „A súlyozás következtében – a csoportonként eltérő kiválasztási arányok következtében - az alsó ökonómiai méretkategória üzemének jellemző értékei erősebben befolyásolják a súlyozott átlagot, mint a nagyobb méretkategóriájú gazdaságok jellemzői.”⁴ A 2005. évi súlyok segítségével az 1.937 db-os minta 108.479 hazai agrárgazdaságot reprezentál. 2014-ben 1 982 üzem szolgáltatott mintát, ami 1,8%-a a teljes 109 737 számú sokaságnak.

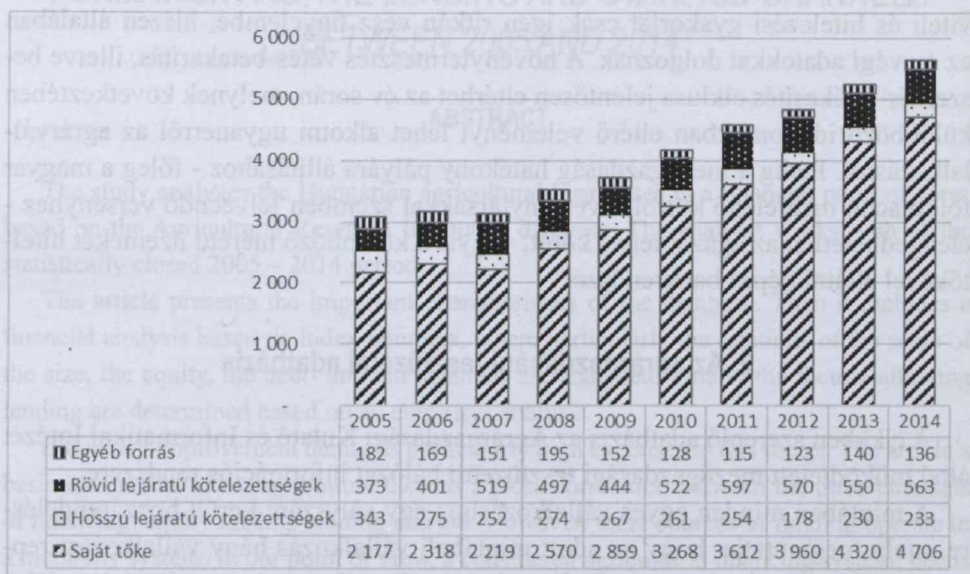
3. Az agrárvállalkozások forrásoldali szerkezete

2005-2014. között az egyéni gazdaságok eladósodottsági szintje alacsony volt, a saját tőke az összes források 86,3 %-át tette ki átlagosan. Jellemzően a kisebb főként egyéni vállalkozásoknak magasabb saját tőke arányuk van, míg a társas vállalkozások adósságállományának mértéke ezzel szemben jelentősebb (a saját

tőke aránya 63,9 %). A magas saját tőke arány egyik fő oka, hogy a 90-es években az agrárvállalkozások nagy részénél a fizetett kamatoknál alacsonyabb a realizált jövedelem, ezért magasabb eladósodottság esetén, egyre nagyobb lesz a tulajdonosok által elszenvedett veszteség. Ellenben a 2010 évek alacsony kamatkörnyezetében ez a megmaradt tőkestruktúra a fejlesztések és beruházások gátjában áll. Versenyhátrányba kerül hazai és nemzetközi szinten, aki csak organikus módon adott évi eredményből fejleszt, hiszen a hatékonyságnövekedésből fakadó eredménynövekedés napjainkban könnyebben lehet magasabb a relatív alacsony hitelkamatoknál.

1. ábra Mezőgazdasági vállalkozások forrásoldalának összetétele (Mrd Ft) 2005-2014

Figure 1. Agricultural enterprises liabilities (billion HUF), 2005-2014

Forrás: AKI adatbázis, illetve saját számítás

A saját tőke értéke a hazai agrárszektorban 2010-ig nominálisan alig növekedett de 2010 után nőtt. Ennek oka, hogy a saját tőke jövedelmezőség 2008 előtt 7-11% között mozgott, 2008 után egy nagyobb visszaesés történt a jövedelmezőségben, de 2010-et követően 2014-ig mind a társas gazdaságok, mind az egyéni gazdaságoknál meghaladta a 10%-ot. Eközben az ekkor tapasztalható kamatkörnyezet csökkenés miatt ebben az időszakban reálértéken is növelni tudták saját tőkéjüket.

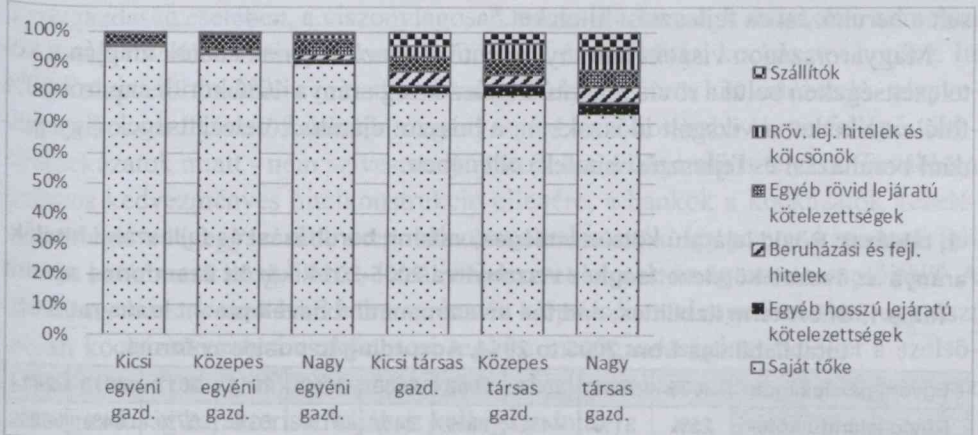
A mezőgazdasági vállalkozások kötelezettségeinek mértéke nominálisan nőtt, de mérlegfőösszegéhez viszonyítva súlya folyamatosan csökkent 28%-ról 16%-ra 2005-2014 között. Ez gazdálkodók saját tőkéjének növekedése miatt történt (1. ábra).

Össességében a mezőgazdaság legfontosabb finanszírozói sorrendben a bankok, a szállítók, az integrátorok, a lízingcégek és a faktoringcégek. Ha azonban összeszámoljuk az üzletszerűen bankhitelt nyújtó cégeket, akkor megállapíthatjuk, hogy a banki finanszírozás súlya jóval nagyobb, hiszen a pénzügyi közvetítők, mint lízing- és faktoringcégek is közvetve banki forrásokkal finanszírozzák ügyfeleiket, és ez a kijelentés legalább felerészben igaz az integrátorokra is (az ő hitelek másik felét a szállítók finanszírozzák). Így végső soron a mezőgazdaság kötelezettségeinek 61%-át közvetve és közvetlenül a bankok, közel 26%-át pedig a szállítók finanszírozzák.⁵

4. Forrás szerkezet üzemméret szerint

A mezőgazdasági vállalkozások forrásszerkezetében lényeges eltérés van aszerint, hogy egyéni vagy társas gazdálkodóról, illetve, hogy azon belül is kis-, közepes- vagy nagy vállalkozásról beszélünk. 2014-ben az egyéni vállalkozások forrásainak legnagyobb részét (90-95%) a saját források adják, míg a maradék a lízingcégek és a takarékszövetkezetek között oszlik meg. A társas vállalkozások saját forrása (70-80%) is magas, de az idegen forrás összetétele is sokszínűbb; így például rövid és hosszú lejáratú bankhitelek, szállítói tartozások, egyéb kötelezettségek, lízingcégek, faktoring-cégek és integrátorok.⁶

2. ábra Mezőgazdasági vállalatok forrás szerkezete üzemméret szerint 2014-ben
Figure 2 Agricultural companies liability structure according to size in 2014

Forrás: AKI adatbázis, illetve saját számítás

Jól látható a 2. ábrán, hogy a forrásszerkezet struktúra a méret növekedésével folyamatosan változik. Minél kisebb egy társas vállalkozás, annál inkább hasonlít a finanszírozása az egyéni gazdaságok átlagára. Elemzésünk eredménye egybe-

cseng, azzal ahogy Belovecz és Kemény is rámutat: egy üzem finanszírozását nem az határozza meg, hogy milyen a társasági formája – társas vagy egyéni gazdaság – hanem az, hogy mekkora a mérete⁷. Sőt Kemény 6 szerint a vállalkozás mérete és az eladósodottság között egyenes arányosság áll fenn a vállalkozás társasági formájától függetlenül. A 2. ábra adatai alátámasztják Kemény állítását, a kicsi és a közepes társas vállalkozások kivételével, ahol az arány közel ugyanaz.

Fontos megfigyelni, hogy szállító tartozása csak a nagyobb gazdálkodóknak van. A nagyobb beszállítók (vetőmag, műtrágya, haszongépek) nemcsak az árban és minőségben versenyeznek, hanem az egyre hosszabb fizetési határidőkben is, ami ez által az egyik legolcsóbb idegenforrás tétel. Azonban elegendő befolyásuk a hosszabb haladékú fizetési konstrukciók kialakításában csak a nagyobb ökonometria mérettel rendelkező, nagytételben vásárló agrárvállalkozásoknak van. Hasonló a helyzet az integrátori finanszírozásnál is. A nagyobb társas gazdaságok magasabb értékesítési árakat érvényesíteni, mert az jellemzően kisebb egyéni gazdaságoknál nagyobb tárolókapacitással rendelkeznek, és könnyebben jutnak banki vagy integrátori hitelhez, így nem kell a termelést vagy betakarítást rögtön, ezáltal alacsony áron értékesíteni.⁸

5. Mezőgazdasági vállalatok kötelezettségeinek összetétele 2005-2014 között

Az első és legjellemzőbb agrárfinanszírozási forma tehát a közvetlen banki finanszírozás. A közvetlen banki finanszírozás szerepe viszont a gazdasági válság óta csökkent, mivel ez csökkentette a mezőgazdasági hitelezési volument, különösen a beruházási és fejlesztési hiteleket.⁹

Magyarországon viszont hátrányt jelentő tényező hogy az adatok alapján a kötelezettségeken belül a rövid lejáratú kötelezettség aránya 40% körüli szintről 60% fölé emelkedett a vizsgált időszakban, a hosszú lejáratú kötelezettségek (így például beruházási és fejlesztési hitelek) ellenében.

1. táblázat: Rövid lejáratú kötelezettségek, valamint beruházási és fejlesztési hitelek aránya az összes kötelezettséghez viszonyítva 2005-2014. között üzemforma szerint

Table 1: Short-term liabilities, and the investment and development loans ratio of total liabilities from 2005 to 2014. According to company forms.

Egyéni gazdaságok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rövid lejáratú kötelezettségek/ Kötelezettségek összesen	25%	31%	41%	38%	34%	51%	63%	67%	64%	62%
Beruházási és fejl. hitelek/ Kötelezettségek összesen	21%	17%	16%	15%	19%	17%	12%	8%	8%	10%

Társas gazdaságok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rövid lejáratú kötelezettségek/ Kötelezettségek összesen	51%	58%	67%	63%	64%	64%	64%	68%	61%	62%
Beruházási és fejl. hitelek/ Kötelezettségek összesen	13%	14%	14%	14%	15%	16%	15%	11%	19%	17%

Forrás: AKI adatbázis, illetve saját számítás

Ahogy az 1. táblázatból is leolvasható, a kötelezettségeken belül az általában magasabb kamatfelárral nyújtott rövid lejáratú kötelezettségek aránya nő az egyéni és a társas vállalkozások esetében is. Különösen nagy az aránynövekedés az egyéni gazdaságok esetében ahol, amíg 2005-ben az összes kötelezettség mindössze 25%-a volt rövid lejáratú, addig 2011 után minden évben meghaladta a 60%-ot. Ezzel ellentétesen a termelés bővítéséhez és fenntartásához szükséges és jellemzően kedvezőbb kamatozású beruházási és fejlesztési hitelek mennyisége stagnál, sőt csökken a vizsgált időszakban. Ez a csökkenés különösen a jellemzően kisebb egyéni gazdaságok esetében történt: kevesebb mint felére csökkent a beruházási és fejlesztési hitelek aránya az összes kötelezettségen belül 21%-ról 10%-ra.

Alapvetően a hosszú lejáratú hitelezés szűk keresztmetszetet jelent a magyar bankrendszer számára, mivel nagyrészt hiányoznak a hosszú távú stabil források, illetve a bankok számára sokszor még mindig túl kockázatos a hosszú lejáratú agrárhitelezés. A rövid lejáratú kötelezettség magas aránya viszont hátrányos az agrárgazdaság esetében, a viszonylagosan magasabb kamatok miatt, és a termelési ciklusnál rövidebb futamidő kamatkörnyezeti és likviditási kockázatot hordoz. Itt az az alapvető tendencia mutatkozik meg, mely szerint a hitelintézetek - alapvetően a hosszú lejáratú forrásaik szegényessége és a hosszabb távon fellépő többletkockázatok miatt - nem szívesen nyújtottak hosszúlejáratú hiteleket. Továbbá a számos kedvezményes hitelkonstrukció ellenére, a bankok a kockázatok kezelésére mégis a legegyszerűbb megoldásokat alkalmazzák, így magas kockázati felárakat határoznak meg, illetve irreális fedezetet kérnek az ágazat szereplőitől¹⁰. A hatékony hosszú távú banki finanszírozás kiépítéséhez elengedhetetlen, egyrészt olyan kockázatkezelési eszköz, ami segíti a mezőgazdasági termelőket a szélsőséges környezeti és időjárási hatások elleni biztosításban. Ennek az eszköznek az agrárgazdaság karakterisztikájához kell igazodnia.

Másrészt az agrártermékek változó árjaiból eredő kockázatot is fontos lefedezni. Ez a pénzügyi opciók és határidős ügyleteken túl az integrátori és vertikumfinanszírozás ösztönzését is jelenti. Ezáltal jobban előrejelezhetőek a várt bevételek, és így kamatfizetési kötelezettség is kevésbé lenne kockázatos. Ezek szükséges és elégséges feltételei a pénzintézetek hosszú távú és kedvezményes hitelkonstrukcióinak. E nélkül a mezőgazdaságban csökkenne az eredménytermelő

képesség, ami a vállalkozások tovább fejlődését is akadályozza.¹¹ A jobb kondíciók eléréséhez jól működő garanciaintézmények (hitelgarancia alapok, helyenként regionális garanciaszövetkezetek) is hozzá tudnák járulni¹².

6. Az agrárgazdaságok kötelezettségállományát meghatározó tényezők 2014-ben

A kutatás elméleti alapkérdése a mezőgazdasági szektorbeli belső felhalmozás, a hitelezés és a támogatás kölcsönhatásának vizsgálata. E pontban ennek kapcsolat empirikus tesztelését végeztük el többváltozós lineáris regresszió módszerével. A közgazdasági folyamatok változóikban általában nemlineáris összefüggéseket mutatnak, de Hunyadi–Mundruczó–Vita¹³ szerint legtöbbször visszavezethetők lineáris modellekre. A modellezés adatbázisául a 3. pontban ismertetett, AKI által működtetett agrárgazdasági teszttüzemi adatbázis 2014. év üzemsoros adatait dolgoztuk fel. Ebben az 1982 db megfigyelt vállalat mérleg és eredménykimutatása az AKI által kidolgozott speciális súlyozás lehetőségét felhasználva a hazai összes 109 737 db gazdaság reprezentatív mintáját jelenti.

A vizsgálat középpontjában a mezőgazdasági hitelállomány elemzése áll a többváltozós lineáris regressziós modell és néhány klasszikus statisztikai, ökonometriai vizsgálati módszer felhasználásával. A keresztmetszeti elemzés következtében nem merülnek fel az idősor-elemzés kapcsán előforduló statisztikai problémák. A modell magyarázó erejét (R^2), a független változók szignifikanciáját és az ezek között fellépő esetleges multikollinearitást vizsgáltuk. A kifejtés során a változók közötti kapcsolat előjelének - a szakirodalom alapján - nagyobb jelentőséget tulajdonítottunk a számszerű nagyság mellett.

A modell alapegyenlete a többváltozós lineáris regressziós modellként:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \dots + \beta_n x_n + \varepsilon, \text{ ahol}$$

Y a függő tényezőt,

X_i a független tényezőket ($i = 1 \dots n$)

β_i parciális regressziós együtthatókat ($i = 1 \dots n$) és

ε véletlen tényezőt jelöli.

A véletlen tényezőre feltesszük, hogy normális eloszlású, egymástól független változók, melyek várható értéke nulla, varianciája σ^2 . Az így előállított standard lineáris regressziós modellben a véletlennek van ugyan szerepe, de az eltérések a tényleges értékek és a determinisztikusan becsült értékek között kiegyenlítik egymást (átlaguk nulla), szórásuk konstans (nem függ a magyarázó és a becsült független változó szintjétől), egymástól függetlenek (egy véletlen kiugrás nem befolyásolja egy másik véletlen kiugrás szintjét) és eloszlásuk normális.

Az egyes tényezők magyarázata az alábbi elemekből tevődik össze:

független változó:

Y : a mezőgazdasági vállalkozók összes kötelezettségállománya (a hitelállomány közelítéseként használt mutató)

függő változók:

X_1 : saját tőke

X_2 : agrártámogatások

X_3 : értékesítés nettó árbevétele

X_4 : adózás előtti eredmény

X_5 : pénzeszközök

Az Y , X_1 és X_2 a mezőgazdaság finanszírozásának három lehetséges csatornáját képviseli. A három változó közül az Y a kötelezettségállomány, vagyis a modell segítségével az egyes tényezők hitelállományra gyakorolt hatását kívánjuk bemutatni.

Az Y és X_1 tényezők közötti kapcsolat a hitelezési csatorna és a belső felhalmozási csatorna közötti kapcsolatot mutatja. Az Y és X_2 kapcsolatából kiderül, hogy a hitelezési csatorna és az állami támogatás milyen szoros összefüggést mutat. Az Y és X_3 kapcsolatában szinten pozitív kapcsolat várható, tekintettel arra, hogy a nagyobb árbevétel általában nagyobb tőkeigényt, és ezen belül nagyobb idegen tőkét is feltételez.

Az X_4 viszont negatív korrelációs viszonyban áll várhatóan a kötelezettségállománnyal, hiszen a kamat költségként elszámolása csökkenti az adózás előtti eredményt.

Az X_5 változó a vállalat likviditását hivatott megragadni. A hazai agrárvállalkozások életében a likviditási mutatók kulcsfontosságúak, hiszen 2010-2014 között az idegen források több mint 60 %-a rövid lejáratú kötelezettségben öltött testet, ezen belül a hitelállomány nagyrészt – legalábbis formailag – rövid lejáratú bankhitel. Jelentősége egyértelmű, a kapcsolat iránya egyáltalán nem evidens, hiszen egyes kutatásokban pozitív összefüggést mutat a likvid eszközök és a kötelezettségállomány. Ennek magyarázata, hogy a hitelbíráltnál könnyebben jutnak forráshoz, hiszen nagyobb hitelarányt képesek fenntartani versenytársaikhoz képest minden más változatlanág mellett. Ellenben a likvid eszközöket is használhatják beruházásaik megvalósítására, idegen forrás helyett, így akár negatív kapcsolat is elképzelhető.¹⁴

A súlyozott modellben végül öt releváns tényező a kötelezettségek változását 77,7 %-ban magyarázta meg. A modell magyarázóereje jelentősnek tekinthető annak tekintetében, hogy a tőkeszerkezetet számos olyan nehezen számszerűsíthető makrotényező is befolyásolja, mint a tőkepiac fejlettsége, a bankrendszer és egyéb intézményi jellemzők, a vállalatirányítás, az adórendszer, csődtörvények

és makrogazdasági pénzügyi nehézségek¹⁵. Az öt változóból három pozitívan, kettő negatívan befolyásolja a mezőgazdasági vállalkozók kötelezettségeinek változását.

2. táblázat A kötelezettséget meghatározó tényezőket összefoglaló táblázat, a 2014-es tesztüzemi üzemsoros adatokon számított lineáris regresszió

Table 2. A summary table of the linear regression: factors determining the total liabilities in 2014

	Coefficiens			
	Összesen	Nagy üzemméret	Közepes üzemméret	Kis üzemméret
X1: saját tőke	0,084 *	0,211 *	-0,009	0,013
X2: agrártámogatások	1,307 **	1,883 **	0,415 **	0,235
X3: értékesítés nettó árbevétele	0,334 **	0,244 **	0,366 **	0,434 **
X4: adózás előtti eredmény	-0,902 **	-1,545 **	-0,136	-0,019
X5: pénzeszközök	-0,230 **	-0,906 **	-0,073 **	-0,063 **

Y: Kötelezettségek összesen	R ²			
	0,777	0,863	0,419	0,394

*: szignifikáns 5%-os szignifikancia szinten

** : szignifikáns 1%-os szignifikancia szinten

Forrás: Saját számítás AKI adatok alapján

Az összes gazdálkodó figyelembevételével a kötelezettség változását leginkább az agrártámogatások változása befolyásolja, a hatás pozitív irányú és értéke magas. A támogatások egységnyi növelése 1,307 egység kötelezettségnövekedéssel jár együtt. Az értékesítés nettó árbevétele szintén pozitív befolyást gyakorol a mezőgazdasági vállalkozások kötelezettségállományára. Egységnyi árbevétel-növekedés 0,334 egységgel emeli a kötelezettséget a mintában. Végül a saját tőke egységnyi változása a kötelezettségek nagyságát 0,084 egységgel emeli.

A három változó pozitív kapcsolata a kötelezettségek nagyságával közgazdaságilag jól magyarázható. A kötelezettségek értéke magasabb azoknál a vállalkozásoknál, ahol egyrészt a saját tőke nagyobb mértékű, másrészt amely vállalkozás nagyobb támogatásban részesül. Az első kapcsolat a belső felhalmozás jelentőségét mutatja, a második a támogatási és hitelrendszer közötti szoros kapcsolatot igazolja vissza: a hitelkonstrukciók fontos eleme a támogatás.

Az adózás előtti eredmény és a kötelezettségek negatív koefficiense közgazdaságilag szintén értelmezhető összefüggést mutat mert a kötelezettségek utáni kamatfizetés rontja az eredménykimutatás pénzügyi eredmény részét. Illetve a negatív kapcsolatba közrejátszik valószínűleg a hierarchia elmélet is¹⁶. Eszerint a vállalkozások általában beruházásaik finanszírozáshoz először a belső eredményt

használják fel, majd csak ez után (vagy hiányában) fordulnak idegen forrás bevonásához.

A kötelezettségek mértékére nagy hatással van az üzemméret is, ezért fontosnak tartottuk, hogy az ökonómiai üzemméretre is kontrolláljunk. Ezért a 2. táblázatban láthatók a lineáris regresszió eredményei üzemméretekre bontva is. A gazdaságok ökonómiai méretét a gazdaság EUR-ban kifejezett teljes standard termelési értékében (STÉ) a 1242/2008 Községi Rendelet 2. mellékletének alapján mértük. Az Agrárgazdasági Kutató Intézet által is használt határértékek szerint kis üzemméretnek 25.000 € alatti, közepes a 25.000 € - 500.000 € közötti, és nagy üzemméretnek az 500.000 € feletti STÉ-et vettük.

Az eredmények alapján modellünk a nagy üzemméretű vállalatok esetében még erősebb magyarázóerővel rendelkezik, valamint az értékesítés nettó árbevétele tételen kívül a változók koefficiense is nagyobb lett abszolút értékben. Ahogy a közepes és kis üzemméret felé haladunk, a magyarázó erő, a koefficiensek értéke és szignifikanciája is romlik. Kivételt képez ez alól az értékesítés nettó árbevétele, ami végig szignifikáns marad és az üzemméret csökkenésével egyre nagyobb a koefficiense.

Közgazdasági magyarázata tehát egyrészt, hogy modellünk főleg a közepes illetve leginkább a nagy üzemméretű gazdaságok kötelezettségállományát tudja meghatározni. Ez várható volt, hiszen a kis üzemméretű mezőgazdasági vállalatoknak rendkívül alacsony az idegen tőke állományuk, amelyet gyakran nem pénzügyi illetve makrogazdasági behatások mozgatnak, sokkal inkább egyéni döntések. Másrészt a kis üzemméretnél, bár csökken a magyarázóerő és a magyarázó változók szignifikanciája, az értékesítés nettó árbevétele egyre fontosabb tényezővé válik a kötelezettségek magyarázásában. Értékesítés nettó árbevétele egységnyi növekedése 0,43 egységgel növeli a kötelezettségállományát a kis üzemméretű gazdálkodóknak.

Ennek oka, hogy a finanszírozók kockázatosnak tartják ezt a kis üzemméretű szegmenst ezért -ahogy a forrásszerkezet vizsgálatkor kiderült – főként rövid lejáratú kötelezettséget hajlandóak finanszírozni, amelynek fedezete az adott évi termelés valamint annak várható árbevétele. Pedig a szektor sajátossága miatt üzemméretükhöz képest jelentős agrártámogatások is biztosítékként szolgálhatnak akár alacsonyabb kamatozású, és hosszabb lejáratú fejlesztési hitelekhez is.

A hazai agrárgazdaság finanszírozásának jövőjére vonatkozóan, a modell azt a gazdaságpolitikai következtetést kínálja, hogy a következő években a hitelezésen belül is a fejlesztési hiteleket kell előtérbe helyeznünk, amelyhez megfelelő támogatáspolitikai eszközöket is igénybe kell venni. A fejlesztési hitelek és a támogatások, ezen belül különösen a fejlesztésekhez kapcsolódó támogatások konstrukcióit legalább középtávon egységes rendszerben kellene működtetni, ezzel stabilitást teremtve az agrárgazdaság szereplői számára.

Természetesen a következtetések megalapozásához egyetlen év – a már említett módszertani hiányosságaival – nem szolgáltathat elegendő empirikus muníciót. Mélyebb következtetések levonásához több év adatállományának feldolgozása illetve egyéb módszertani vizsgálatok, például a hasonlóság analízis¹⁷ más néven COCO Component-based Object Comparison for Objectivity¹⁸ alkalmazását lehetne elvégezni. A lineáris regresszió és a hasonlóság analízis által kapott eredményeinek összehasonlítása is informatív lehet, ami későbbi kutatások alapját képezi majd.

7. Következtetések

A fejlett EU-országok esetében a finanszírozás duális szerkezete figyelhető meg: míg az agrárvállalkozások folyó finanszírozásában a saját forrás és a támogatás a döntő elem, addig a fejlesztések (ezen belül is főképpen a beruházások) nagy részét kedvezményes törlesztési és kamatkonstrukciójú hitellehetőségek, illetve állami támogatások finanszírozzák.¹⁹ Hazánkban azonban a folyó finanszírozásban és a fejlesztésekben is túlzott eltolódás van a saját tőke, és ami még hátrányosabb: a rövid lejáratú hitelek felé.

A hazai kis és közepes vállalkozások pénzügyi hátrányainak a csökkentése, a termelő beruházások serkentése és a vidék sokoldalú gazdasági fejlesztése érdekében, fejleszteni kell a hitelezési technikákat, és el kell érni, hogy a bankszektor (állami és magán) és más pénzügyi közvetítők nagyobb mértékben bekapcsolódjanak a vidékfejlesztésbe. Mindezt úgy, hogy fejlettebb kockázatkezeléssel és akár kormányzati segítséggel, kedvezményes hosszúlejáratú valamint mérsékelt kamatozású beruházási hitelekkel lássák el az agrárszektort. Ennek már vannak jelei, például a hagyományos konstrukciókhoz képest kedvező Növekedési Hitelprogram, a Magyar Nemzeti Bank finanszírozásával, de még mindig nem kerültek előtérbe eléggé a fejlesztési hitelek az agrárszektorban.

A három lehetséges agrárfinanszírozási csatorna közül a hitelezés lehet a többi tényezővel szemben a domináns elem, mert ez képes leginkább a mezőgazdasági termelés struktúráját gazdaságossági szempontok alapján megszervezni. Ebben a rendszerben a támogatásokat is a gazdaságossági-hatékonysági kritériumok alapján célszerű szétosztani, mely kritériumok leginkább a hitelezés oldaláról kényszeríthetők ki. Így például a jelenlegi gyakorlat helyett a támogatásokat a tartósan életképes gazdaságokra kellene összpontosítani, melyek eredményessége nem a támogatásoktól függ.

JEGYZETEK

1. Borszéki Éva (2003): Pénzügytan I. Gödöllő: SZIE, egyetemi jegyzet, 139. p.
2. Alvincz József (szerk.) - Antal Katalin - Harza Lajos - Mészáros Sándor - Péter Krisztina - Spitzálszky Márta - Varga Tibor (2001): A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők, Agrárgazdasági tanulmányok, 2001. 7. szám, AKII, Budapest, p. 129.
2. Gösy Sándor (2000): Az agrárhitelezés 2000. év első felének tapasztalatai. Vidék Bankja, 7, 36-37.o
3. Lentner Csaba (2014): Magyar mezőgazdaság a pénzügypolitika csapdájában, Fejlesztési stratégiák, finanszírozási alternatívák. 271 o. Budapest: Pázmány Kiadó. (ISBN:978-963-308-194-5)
4. Kovács Gábor – Keszthelyi Szilárd (2002): A testtüzemek 2001. évi gazdálkodásának eredményei. Agrárgazdasági információk 2002/2. AKI, 23.p.
5. Kemény Gábor (szerk.) (2010/a): A hazai mezőgazdaság finanszírozási csatornái és a pénzügyi válság ezekre gyakorolt hatása. Budapest: Agrárgazdasági könyvek, Agrárgazdasági Kutató Intézet, 149. p.
6. Kemény Gábor (2010/b): A hazai mezőgazdaság finanszírozásának főbb elemei a pénzügyi válságban. Gazdálkodás, 54 (5) 479-487 p.
7. Belovecz Mária (2016): Az önerős fejlesztés lehetőségei a mezőgazdaságban. PhD. értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő
8. Keszthelyi Szilárd - Pesti Csaba. (2009): A testtüzemi információs rendszer 2008. évi eredményei. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet, 148 p.
9. Széles Zsuzsanna - Zéman Zoltán - Zsarnóczai J Sándor: The developing trends of Hungarian agricultural loans in term of 1995 and 2012: A magyar mezőgazdasági hitelek fejlődési trendjei 1995 és 2012 közötti időszakban. AGRICULTURAL ECONOMICS-ZEMEDLSKA EKONOMIKA 60:(7) pp. 323-331. (2014)
10. Bencze Szilvia - Kiss István (2012): A kedvezményes hitelek szerepe a mezőgazdaság finanszírozásában, Hitelintézeti Szemle 2012:(augusztus) 25-32. o
11. Szóka Károly - Vágyi Ferenc Róbert: A likviditási tervek szerepe az agrárvállalkozások gyakorlatában. In: F Kárpát Kinga (szerk.) RAABE – Agrártámogatások és pályázatok. Budapest: Raabe Kiadó, 2010. pp. F 1/12-1-F 1/12-10. (ISBN:9963-9600-01-6)
12. Hajdu Emese, Kovács Tamás, Lentner Csaba (2006): A hazai regionális garanciaszövetkezetek szerepe a vállalkozások finanszírozásában. Gazdálkodás 50:(3) pp. 48-57.
13. Hunyadi László - Mundruczó György - Vita László (1997): Statisztika. Aula Kiadó, Budapest.
14. Szemán Judit (2005): Hipotézisek és tapasztalatok a vállalati tőkestruktúráról Gazdaságtudományi Közlemények, 4. kötet 1. szám (2005) p. 65-73..
15. Krénusz Ágota (2005): Bevezetés a tőkeszerkezet meghatározó tényezőinek elméletébe és gyakorlatába; Hitelintézeti Szemle 4(2): 15-35.

16. Myers, Stewart - Majluf, Nicholas (1984). „Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have”. *Journal of Financial Economics*. 13 (2): 187–221.
17. Bánkuti Gyöngyi (2010): About the method of Component-based Object Comparison for Objectivity, Poster, International Congress of Mathematicians, 19-27, August 2010, Hyderabad
18. Bánkuti Gyöngyi (2012) : About the step functional regression, Bolyai János Matematikai Társulat Alkalmazott Matematika Konferencia, Széchenyi István Egyetem, Győr 2012 Június 21-23 Poszter, Előadás és Absztrakt Book (szerkesztette: Gerencsér László, Horváth Zoltán)
19. Varga József (2003): A magyar agrárpolitika egyes pénzügyi vonatkozásai. Ph.D-dolgozat, Budapest 2003

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alvincz József (szerk.) - Antal Katalin - Harza Lajos - Mészáros Sándor - Péter Krisztina - Spítálszky Márta - Varga Tibor (2001): A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők, *Agrárgazdasági tanulmányok*, 2001. 7. szám, AKII, Budapest, p. 129.
- Bánkuti Gyöngyi (2010): About the method of Component-based Object Comparison for Objectivity, Poster, International Congress of Mathematicians, 19-27, August 2010, Hyderabad
- Bánkuti Gyöngyi (2012) : About the step functional regression, Bolyai János Matematikai Társulat Alkalmazott Matematika Konferencia, Széchenyi István Egyetem, Győr 2012 Június 21-23 Poszter, Előadás és Absztrakt Book (szerkesztette: Gerencsér László, Horváth Zoltán)
- Belovecz Mária (2016): Az önerős fejlesztés lehetőségei a mezőgazdaságban. PhD. értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő
- Bencze Szilvia - Kiss István (2012): A kedvezményes hitelek szerepe a mezőgazdaság finanszírozásában, *Hitelintézeti Szemle 2012:(augusztus)* 25-32. o
- Borszéki Éva (2003): Pénzügytan I. Gödöllő: SZIE, egyetemi jegyzet, 139. p.
- Gösy Sándor (2000): Az agrárhitelezés 2000. év első felének tapasztalatai. *Vidék Bankja*, 7, 36-37.o
- Hajdu Emese, Kovács Tamás, Lentner Csaba (2006): A hazai regionális garanciaszövetkezetek szerepe a vállalkozások finanszírozásában. *Gazdálkodás* 50:(3) pp. 48-57.
- Hunyadi László - Mundruczó György - Vita László (1997): *Statisztika*. Aula Kiadó, Budapest.
- Kemény Gábor (2010/b): A hazai mezőgazdaság finanszírozásának főbb elemei a pénzügyi válságban. *Gazdálkodás*, 54 (5) 479-487 p.

- Kemény Gábor (szerk.) (2010/a): A hazai mezőgazdaság finanszírozási csatornái és a pénzügyi válság ezekre gyakorolt hatása. Budapest: Agrárgazdasági könyvek, Agrárgazdasági Kutató Intézet, 149. p.
- Keszthelyi Szilárd - Pesti Csaba. (2009): A testtüzemi információs rendszer 2008. évi eredményei. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet, 148 p.
- Kovács Gábor – Keszthelyi Szilárd (2002): A testtüzemek 2001. évi gazdálkodásának eredményei. Agrárgazdasági információk 2002/2. AKI, 23.p.
- Krénuszt Ágota (2005): Bevezetés a tőkeszerkezet meghatározó tényezőinek elméletébe és gyakorlatába; Hitelintézeti Szemle 4(2): 15-35.
- Lentner Csaba (2014): Magyar mezőgazdaság a pénzügypolitika csapdájában, Fejlesztési stratégiák, finanszírozási alternatívák. 271 o. Budapest: Pázmány Kiadó.(ISBN:978-963-308-194-5)
- Myers, Stewart - Majluf, Nicholas (1984). „Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have”. Journal of Financial Economics. 13 (2): 187–221.
- Széles Zsuzsanna - Zéman Zoltán - Zsarnóczai J Sándor: The developing trends of Hungarian agricultural loans in term of 1995 and 2012: A magyar mezőgazdasági hitelek fejlődési trendjei 1995 és 2012 közötti időszakban. AGRICULTURAL ECONOMICS-ZEMEDELSKA EKONOMIKA 60:(7) pp. 323-331. (2014)
- Szemán Judit (2005): Hipotézisek és tapasztalatok a vállalati tőkestruktúráról Gazdaságtudományi Közlemények, 4. kötet 1. szám (2005) p. 65-73..
- Szóka Károly - Vágyi Ferenc Róbert: A likviditási tervek szerepe az agrárvállalkozások gyakorlatában. In: F Kárpát Kinga (szerk.) RAABE – Agrártámogatások és –pályázatok. Budapest: Raabe Kiadó, 2010. pp. F 1/12-1-F 1/12-10. (ISBN:9963-9600-01-6)
- Varga József (2003): A magyar agrárpolitika egyes pénzügyi vonatkozásai. Ph.D-dolgozat, Budapest 2003